

TDK YAZIM KILAVUZU'NU GELİŞTİRMEYE DÖNÜK BİR İNCELEME

Yrd. Doç. Dr. Selim EMİROĞLU*

ÖZ: Bir dilin hem konuşma hem de yazıdaki kurallarını ortaya koyan kitap olarak bilinen *Yazım Kılavuzu*; okuyucuları, ana dillerini, sözlü ve yazılı olarak en iyi şekilde bilip kullanabilmeye, dil zevki ve hassasiyeti geliştirmeye, ana dilleri üzerinde etkin düşünmeye, dilde kelime, kelime grubu, ek, kısaltma vb. düzeyinde meydana gelen değişimleri takip etmeye yönlendiren bir kaynak kitap olduğu için her türlü belirsizlikten uzak, açık ve anlaşılır olmalıdır.

Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun 2005 yılında gözden geçirilip düzenlenen *Yazım Kılavuzu*'nun 2008 yılında tıpkıbasım olarak yayımlanmış 25. baskısı incelemeye alınmış, kılavuzda yer alan hata, eksiklik ve belirsizlikler tespit edilerek ortaya konulmuş, söz konusu eksikliklerin nasıl giderileceğine dair görüşler, değerlendirmeler ve örnekler verilerek bazı öneriler sunulmuştur. Çalışma, hâlihazırdaki kılavuzun geliştirilmesi, iyileştirilmesi yönünde yapıcı, yol gösterici görüşler içermekte olup *Kılavuz*'un yazım kuralları ve kısaltmalar bölümü ile sınırlandırılmıştır. İncelemede ulaşılan tespitler başlıklar hâlinde verilmiştir. Çalışmanın sonunda, yapılan tespitler dikkate alınarak öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu, Yazım

An Investigation to Develop the Dictionary of Spelling of Turkish Linguistic Society (TDK)

ABSTRACT: The dictionary of spelling known as the guide book in explaining the writing rules related with both speech and writing must be understandable, clear and away from all kinds of uncertainty.

In this study the 25th print of the dictionary of spelling by TDK which reviewed and organized in 2005 and published in 2008 as a facsimile has been examined and explained the wrong points, failures and in definiteness in the dictionary of speech and assessments, examples and

* Mevlana Üni. Eğt. Fak. Türkçe Eğt. Böl. semiroglu@mevlana.edu.tr

comments have been given how to resolve these failures and some suggestions have been presented. The studies reflect a constructivist understanding which is believed to be a guide for those to develop the rules in terms of dictionary writing.

Key Words: Dictionary of Spelling, Turkish Language Association (TDK), Turkish Spelling

GİRİŞ

Yazım, bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi, imla (Türkçe Sözlük 2005: 2155) demektir. Bu kuralların içerisinde bulunduğu kılavuz kitap veya kaynak esere *Yazım Kılavuzu* denir. Türkçenin *Yazım Kılavuzu*'nu hazırlama ve yazım kurallarını belirleme görevi Türk Dil Kurumuna aittir. “Ülkemizde *Yazım Kılavuzu* hazırlamak, yazmak ve yayımlamak görevi Anayasa'nın 134. maddesine dayalı olarak çıkarılan 2876 sayılı yasanın 37. maddesinin b fıkrasıyla Türk Dil Kurumuna verilmiştir.” (*Yazım Kılavuzu* 2008: I). Türk Dil Kurumu bu Anayasal görevi, devraldığından bu yana titizlikle yerine getirmeye çalışmaktadır.

Atatürk'ün isteğiyle 12 Temmuz 1932 tarihinde kurulan ve 1936'da Türk Dil Kurumu adını alan kurumun giderleri ise Atatürk'ün mirasından karşılanmaktadır. “Atatürk, ölümünden kısa bir süre önce yazdığı vasiyetname ile mal varlığını Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumuna bırakmıştır. Bu iki kurumun bütçesi bugün de Atatürk'ün mirasından karşılanmaktadır.”¹. Türk Dil Kurumu, Atatürk'ün maddi mirasını, Türk diline yapacağı hizmetlerle manevi bir mirasa dönüştürüp geleceğe, gelecek kuşaklara taşımak sorumluluğundadır.

Türk Dil Kurumunun bir çalışması olan ve dilimizin yazılı ve sözlü anlatımda nasıl kullanılacağını, kelime ve kelime gruplarının yazımını, kısaltmaları vb. kurallar bütünü ortaya koyan *Yazım Kılavuzu*, 2008 yılında 25. basımını (2005 basımının tıpkıbasımı olarak) yapmıştır. Kılavuz, aynı zamanda Kurumun internet sayfasında da yer almaktadır. Ağ ortamında hizmete 2 Şubat 2005 tarihinde başlanmış olup *Kılavuz*'un yazım kurallarından kısaltmalara, işaretlerden genel dizine kadar tamamını bu ortamda bulmak mümkündür.

Bu çalışmada bir zamanlar *İmla Lügati* (TDK, 1928), *İmla Kılavuzu* (TDK, 1941), *Yeni İmla Kılavuzu* (TDK, 1965), *Yeni Yazım Kılavuzu* (TDK, 1973) gibi değişik adlarla belirtilen ve Türkçenin yazım birliğini sağlamaya dönük kuralları içeren *Yazım Kılavuzu*'nda ortaya konulan kuralların ve bu kuralları örneklendirmek için seçilen alıntılarının, cümlelerin,

1 Türk Dil Kurumu, Tarihçe, <http://www.tdk.org.tr>, (ET: 13.12.2010).

dizelerin ve paragrafların açık, anlaşılır ve hatalardan uzak olup olmadığı incelenmiştir.

Türkçe Sözlük gibi, Türk diline hizmet eden en etkili kaynak kitaplardan, çalışmalarından biri olan *Yazım Kılavuzu*, Türkçe sevdahlarının, Türkçeyi kurallarıyla öğrenmeye çalışan özellikle çocukların ve gençlerin bir başvuru kılavuzudur. Böyle olunca söz konusu Kılavuz'un ana dili en yetkin şekilde tüm kurallarıyla tanıtacak açıklıkta ve nitelikte olması gerekir.

Her gün yüz binlerce kişinin, öğrencisinden öğretmenine, ziyaret ettiği, bakıp incelediği böyle bir kılavuz eserin dikkatli ve titiz bir gözlemlenmesi bu çalışmada yapıcı, yol gösterici ve olumlu bir bakış açısıyla Kılavuz'un eksiklik, belirsizlik ve hataları ele alınmış, çeşitli tespit ve değerlendirmeler ortaya konulmuş ve bazı öneriler sunulmuştur.

YÖNTEM

Çalışmada, *Yazım Kılavuzu*'nun 2008 yılındaki 25. basımı yapılmış² kitap biçimi ile ağ ortamındaki internet sayfası birlikte ele alınıp incelenmiş, tarama modeli uygulanmış, tespitler bölüm başlıkları hâlinde verilmiş ve analizlerden değerlendirme ve önerilere ulaşılmıştır.

Bulgular bölümünde yer alan başlıklar, genel olarak, Kılavuz'daki başlıklar ve sıralama gözetilerek oluşturulmuştur.

SINIRLILIKLAR

Çalışma, *Yazım Kılavuzu*'nun yazım kuralları ve kısaltmalar bölümleriyle sınırlandırılmış olup söz varlığının yer aldığı dizin bölümü incelemeye dâhil edilmemiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1-Harf Kodları: *Yazım Kılavuzu*'nun hemen başında Ses, Harf ve Alfabe bölümünde harfler, yazılış biçimleri ve okunuşları dışında, kodlarla belirtilmiştir. Bu kodlamalarda her bir harfe bir yerleşim yeri adı (il veya ilçe adı) o harfin kodu olarak verilmiştir. Bu kodlama sisteminin standart hâle getirildiği de dipnotta şu şekilde verilmiştir:

“Türk Kodlama Sistemi, ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak TDK İmla Kılavuzu Çalışma Grubu tarafından 8 Ocak 2004 günü belirlenmiş ve TSE tarafından Nisan 2005/TS 13148 numaralı belge ile ölçünlü (standart) hâle getirilmiştir.” (Yazım Kılavuzu 2008: 3)

² 2009'da tıpkıbasım yoluyla çoğaltılmıştır.

Harfler verilirken nasıl ki bir alfabetik sıra izleniyorsa harfin kodları verilirken de buna benzer şekilde alfabetik bir sıra gözetilmelidir. Örneğin A harfinin kodu Adana'dır. Adana, sözlükteki bulunduğu alfabetik konum bakımından ve plaka kodu olarak da A harfi için doğru bir kod olmuştur. A harfi için kod olarak Adıyaman'ın kullanılması bu anlamda doğru bir tercih olmayacaktır. Aynı durum diğer harfler için de geçerlidir ve her bir harfi karşılayacak kodun o harfle ilgili hem plaka kodu olarak hem de sözlükteki yeri bakımından en başta gelen yerleşim yeri adı olması gerekmektedir. A harfi için Adana tercih edilmişse benzer mantıkla B harfi için Bolu'nun tercih edilmesi doğru olmayacaktır. Çünkü Balıkesir, Bolu'dan sözlükteki yeri bakımından ve dolayısıyla da plaka kodu olarak önde gelmektedir. Diğer harfleri karşılayan yerleşim yeri adlarında da - yukarıdaki ölçüt dikkate alınırsa- benzer şekilde tutarsızlıklar oluşmaktadır (g harfinin kodu Giresun, i harfinin kodu İzmir, m harfinin kodu Muş n, s, t harf kodları). Burada şehirlerin veya yerleşim yerlerinin daha meşhur, daha çok bilinen olması mı etkili olmuştur, yoksa çoktan seçmeli sınavlarda seçenekler için kod tayin edilirken daha sıklıkla vurgu yapılan yerleşim yerlerinin adları mı tercih edilmiştir? Beş seçenek dışında bir harf seçeneği de olmadığından diğer harfleri karşılayan kodların tayininde acaba ne ölçüt alınmıştır? Belirsizliğin giderilmesi için bu konudaki inisiyatifin açıklık kazanması gerekmektedir. Yumuşak g (ğ) ve j harfleri içinse (ğ harfinin kodu: yumuşak g, j'nin kodu: jandarma) kod olarak bir yerleşim yeri adı kullanılmamıştır.

2-Kelime, Harf ve Kısaltmaların Büyük veya Küçük Olarak

Yazım:Türk Dil Kurumunun son *Yazım Kılavuzu*'nda kelime, harf ve kısaltma düzeyinde büyük veya küçük yazılış bakımından bazı belirsizlikler ve tartışmalı noktalar bulunmaktadır. Küçük veya büyük yazımın nerede ve nasıl olması gerektiği, Kılavuz'da açıklık kazanmalı ve tartışmaya yer bırakmayacak netlikte olmalıdır.

Son yüzyılın en büyük keşfi, hayatın vazgeçilmezi, sanal bilgi dünyası olan internet her yere ve her ortama girdiği gibi Kılavuz'da da yer bulmuştur. Fakat Kılavuz'da internet kelimesi hem büyük harfle hem de italik olarak (*İnternet*) yazılmaktadır (*Yazım Kılavuzu* 2008: 261). Büyük harfle yazılması ve italik oluşuna dair ise Kılavuz'da herhangi bir bilgi veya açıklama yer almamaktadır. İnternetin bu şekilde yazılmasının nasıl bir dikkat çekme düşüncesini içermekte olduğuna dair bir açıklık getirilmesi gerekir. Örneğin, kompozisyon yazan bir genç, internet kelimesini kullanacaksa kâğıdına bunu hem italik hem de büyük harfle mi yansıtmalıdır? Buna benzer şekilde "genel ağ" ifadesi Kılavuz'da iki kez yer almaktadır ve her ikisinde de büyük harflerle (Genel Ağ) yazılmıştır (*Yazım Kılavuzu* 2008: 38, 43). Acaba genel ağ ifadesi yine bilgisayar

veya internet ortamıyla ilgili bir ifade olduğundan mı böyle yazılmaktadır? Bu şekilde bir yazımın da gerekçesi belirtilmelidir.

Yazım Kılavuzu'nda büyük harflerin kullanıldığı yerler başlığı altında 12'nci maddede şu açıklamaya yer verilir:

“*Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane, Çocuk Esirgeme Kurumu, Atatürk Orman Çiftliği, Çankaya Lisesi; Anadolu Kulübü, Mavi Köşe Bakkaliesi; Türk Ocağı, Yeşilay Derneği, Muharip Gaziler Derneği, Emek İnşaat; Bakanlar Kurulu, Danışma Kurulu, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı; Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.*” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 18).

Bu maddede şöyle bir belirsizlik dikkati çekmektedir: Türkiye Büyük Millet Meclisi veya Atatürk Orman Çiftliği gibi kurum veya kuruluş adları zaten tek olduklarından hâliyle büyük yazılırlar. Oysa bu maddede verilen örnekler içerisinde yer alan Danışma Kurulu, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü gibi kurum veya kuruluş adları büyük harflerle yazılmamalıdır. Çünkü söz konusu danışma kurulunun veya ilgili bölümün tek başına kullanımı onu özel kılmamaktadır. Örneğin, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü denildiğinde belli bir bölüm adı belirtilmektedir. Ya da örneğin Üniversiteler Arası Danışma Kurulu şeklinde özel bir kurum belirtilecekse *Danışma Kurulu* büyük harflerle yazılır. Dolayısıyla belli bir kurum adıyla veya üniversite ile eşleştirilmesi durumunda, ilgili kurum veya kuruluş adlarının büyük harflerle yazılması gerekir. Bu nedenle *Kılavuz*'da ilgili bölümde bu şekilde bir düzeltme yapılmalıdır.

Kılavuz'un, büyük harflerin kullanıldığı yerler bölümü 15. maddesinde şu açıklamalar bulunur:

“*Kurultay, bilgi şöleni, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelime büyük harfle başlar: V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Manas Bilgi Şöleni.*” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 19). Bu açıklamaya rağmen *Kılavuz*'un hemen bir sonraki sayfasında aynı bölümün 18. maddesi ç bendinde ise şöyle bir örnek yer alır:

“*Lale festivali 25 Haziranda başlayacak.*” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 20). Bu örnek, *Kılavuz*'da bir önceki sayfada büyük harflerin yazımı ile ilgili verilen açıklamaya ters düşmektedir.

3-Büyük Ünlü Uyumu: *Kılavuz*'da büyük ünlü uyumuna uymayan kelimeler belirtilirken bu uyumlara uymayan Türkçe kelimelerin de bulunduğu ifade edilmektedir:

“Büyük ünlü uyumuna aykırı bazı Türkçe kelimeler de vardır: *anne, dahi, elma, hangi, hani, inanmak, kardeş, şişman.*” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 7).

Büyük ünlü uyumuna uymayan Türkçe kelime örnekleri verildiğinde bu kelimelerin eski hâllerine dönük bir açıklama yapılmalıdır. Örneğin, *anne* (ana), *dahi* (dahı), *elma* (alma) vb. Böyle olunca verilen örnekler sayesinde Türkçede büyük ünlü uyumunun ne kadar sağlam olduğu pekiştirilecektir.

4-Sert Sessizlerin Yumuşaması: Türkçe kelimelerin sonunda bazı istisnalar (ad, od, sac vb.) dışında b, c, d, g ünsüzleri yer almaz. Dilimize yerleşmiş ve içerisinde bu ünsüzlerin yer aldığı yabancı sözcüklerin sonundaki b, c, d, g ünsüzleri ise p, ç, t, k ünsüzlerine dönüşür. Fakat bu değişim yıllar içerisinde, zamanla meydana gelir. Bazı kelimeler, sonunda yer alan b, c, d, g ünsüzlerini korur, pek çoğu ise Türkçenin mantığına uyarak değişim gösterir. Bu noktada benimsenmesi gereken yaklaşım, dile yapılabilecek bir müdahale yerine halkın kullanımına bakarak ilgili sözcüklerin, dilin yapısını bozmadan, değişmesine veya değişmemesine karar vermektir. Örneğin Rab sözcüğü Rap şeklinde bir değişim göstermemişken rakib sözcüğü zamanla rakip biçiminde söylenmiş ve yazılmıştır. Bunda Rab sözcüğünün kutsallığını da dikkate almak gerekir. “İnsan psikolojisinin kutsal ya da büyük sayılanı ayırt etme gayreti, Türkçede imlada da birtakım farklı kullanımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.” (Sarı 2004: 2577). Her ne kadar rakip sözcüğü ünlüyle başlayan bir ek aldığına asıl şekline dönüyorsa da müstakil yazımda artık sonu p ünsüzü ile biten bir şekilde yazılmakta ve bu şekilde telaffuz edilmektedir. Bunun gibi pek çok sözcük Türkçede yerini bulmuş ve bulacaktır. Fakat bu noktada dile müdahale etmek yerine, yaygın kullanımı dikkate almak, yaygın kullanımı da dilin kurallarını bozmamak şartıyla Kılavuz’a yansıtılmak gerekir.

Kılavuz’un Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler bölümünün 2. maddesinin uyarı kısmında şu açıklamaya yer verilir:

“UYARI: Sadece söyleyişte tonlulaşma biçiminde ses değişmesine uğrayanlar ayrı yazılır: azat etmek, hamt etmek, izaç etmek, iktisap etmek. Bu örneklerde tonluluk söyleyişte belirtilir.” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 21).

Burada verilen örnekler içerisindeki “hamt etmek” birleşik sözcüğündeki birinci sözcük olan “hamt” kelimesinin bu şekilde yazımı tartışılır. Kelime dizinine bakıldığında orada da aynı şekilde yazıldığı görülür. Söyleyişte tonlulaşan diğer örneklerden farklı olarak “hamd” kelimesinin yazımda da tam olarak bir değişim yaşadığı ve “hamt” biçimine dönüştüğünü söylemek iddialı olacaktır. Çünkü bu kelime pek çok kaynak taran-

dığında görülecektir ki hâlen “hamd” biçiminde yazılmakta ve kullanılmaktadır.

Yazım Kılavuzu, bir dilin içeriğinde yer alan unsurların sadece yazıdaki kurallarını ve kullanımlarını değil, aynı zamanda kelimelerin, kelime gruplarının söyleyişte, ekleşme esnasında nasıl telaffuz edileceğine dair açıklamalar da içerir. Kılavuz'un noktalama işaretleri içinden kesme işaretini açıkladığı bölümün birinci maddesinin uyarı kısmında şu açıklama bulunur:

“UYARI: Sonunda p, ç, t, k ünsüzlerinden biri bulunan Ahmet, Çelik, Çiçek, Hâlit, Mehmet, Mesut, Murat, Özbek, Recep, Yiğit, Bosna-Hersek, Gaziantep, Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen Ahmedî, Çeliği, Çiçeği, Hâlidî, Mehmedî, Mesudî, Muradî, Özbeği, Recebî, Yiğidî, Bosna-Herseği, Gaziantebî, Kerküğü, Sinobu, Tokadî, Zonguldağı biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 46).

Bu açıklama yazı dilinden çok konuşma diline dönük olmuştur. Bu nedenle yazı diline dönük açıklama yapmak gerekecektir. Örneğin Kerkük kelimesinin Kerküğü biçiminde söyleneceği ancak yazı dilinde Kerkük'ü olarak yazılacağını belirtmek gerekir. Kısaltmalar bölümü içinde yer alan şu açıklama, yukarıdaki uyarı için de kullanılmalıdır:

“Tonsuz (sert) ünsüzle biten kısaltmalar, ek aldıkları zaman okunuşta tonsuz ses tonlulaştırılmaz: AGİK'in (AGİĞ'in değil), CMUK'un (CMUĞ'un değil), RTÜK'e (RTÜĞ'e değil), TÛBİTAK'ın (TÛBİTAĞ'ın değil). Ancak birlik kelimesiyle yapılan kısaltmalarda söyleyişte k'nin yumuşatılması normaldir: ÇUKOBİRLİK'e (söylenişi ÇUKOBİRLİĞE), FİSKOBİRLİK'in (söylenişi FİSKOBİRLİĞİN).” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 51).

Dolayısıyla aynı şekilde, yukarıda sözü edilen uyarı bölümü içerisinde de yazı dilinde verilen örnek kelimelerin nasıl yazılacağına dair açıklama ve örnekler (Zonguldak'ı, Mehmet'i) yer almalıdır.

5-Mastar Eklerinin Yazılışı: Kılavuz'da Bazı Ek ve Kelimelerin Yazılışı başlığı altında Mastar Eklerinin Yazılışı bölümünde şu açıklama yer verilmiştir:

“*Mastar Eklerinin Yazılışı*

-mak, -mek ile biten mastarlardan sonra -a, -e, -ı, -i eklerinden biri geldiğinde araya y ünsüzü girer: kazanmak-a > kazanma-y-a, aldanmak-ı > aldanma-y-ı, sevmek-e > sevme-y-e, görmek-i > görme-y-i.” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 12).

Burada şöyle bir belirsizlik dikkati çekmektedir: Açıklamayı örneklendirmek için verilen *kazanmak*, *aldanmak*, *sevmek*, *görmek* gibi kelimeler mastar eki olan -mak, -mek eklerini almışlardır. Bu isim-fiillerle biten kelimeye eklenen bir ünlü, kelimenin sonundaki “k” harfinin “y” harfine dönüşmesine sebep olmuştur. Oysa -mak, -mek mastar ekleriyle biten bir kelimeye ünlü harf ile başlayan bir ek getirildiğinde kelimenin sonunda yer alan “k” harfinin “ğ” ye dönüştüğü de görülür. Mastar özelliğini yitirip isimleşmiş kelimelerde “k” harfi “ğ” ye dönüşür. Ayrıca burada verilen örneklerdeki kelimelerin sonunda yer alan eklerin mastar ekleri olan-mak, -mek değil de isim-fiil eklerinden -ma, -me olması ihtimali de vardır. Çünkü-ma, -me eklerinden sonra da ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde araya y ünsüzü girer (*kazanma-y-a*, *aldanma-y-a* vb.). Bu durumu açıklamak için şöyle bir örnek vermek gerekir:

“Yemeği hazırladıktan sonra çocuklara seslendi: Siz yemeye başlamanın ben geliyorum.”

Bu cümledeki *yemeği* kelimesi mastar eki almış ancak isimleşmiş bir kelimedir (*ye-mek*). Ünlü ile başlayan bir ek aldığı için ekin sonundaki sert sessiz yumuşamıştır. Cümlede yer alan bir diğer kelime olan *ye-me* ise isim fiil eki almış bir kelimedir. Bu kelime ünlü ile başlayan bir ek aldığı için “y” ünsüzü türeyerek kaynaşmayı sağlamıştır. Dolayısıyla Kılavuz’da mastar eklerinin yazılışı ile ilgili açıklamanın netleştirilmesi gerekir. Bu şekilde yazıma dönük bir temayül olsa bile bazı örneklerde (mastar eki almış kelimenin isimleşmesi durumunda) yumuşak g’nin korunduğu görülmektedir. Ayrıca -ma, -me isim fiil ekleriyle biten kelimelerde söz konusu kuralın, daha kesin olduğu belirtilmelidir.

6-Gereksiz Tekrarlar: Kılavuz’da bazı uyarıların ve alıntıların tekrar edildiği görülmektedir. Toplamda 50–60 sayfalık bir açıklamanın bulunduğu Kılavuz’da gereksiz tekrarlar hemen göze çarpmaktadır.

Kılavuz’un Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler bölümü 17. maddesi uyarı kısmında şu açıklama bulunur:

“Özel adlar yerine kullanılan ‘o’ zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.” (Yazım Kılavuzu 2008: 20).

Bu açıklama, Kılavuz’un Noktalama İşaretleri bölümü içerisinde kesme işareti tanımlırken birinci maddenin ikinci uyarı kısmında (*Yazım Kılavuzu 2008: 46*) gereksiz yere tekrarlanmaktadır.

Bir başka gereksiz tekrar ise Kılavuz’un Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler bölümü A maddesindeki şu açıklamadır:

“Cümle içinde tırnak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru,

*ünlem) konur:" (Yazım Kılavuzu 2008: 15). Bu açıklamayı örnek-
lendirmek üzere Nurullah Ataç'tan seçilen alıntı cümlesi olan
"Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyo-
rum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için gezi-
yoruz." cümlesinin, noktalama işaretlerinden yay ayrıç tanıtılırken
birinci maddede (Yazım Kılavuzu 2008: 45) tekrarlandığı görül-
mektedir.*

Bu tekrarlar yerine değişik örneklerle Kılavuz zenginleştirilmelidir.

7-Bitişik ve Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler: Türkçeye Arapça ve Farsçadan pek çok birleşik kelime geçmiştir. Bunlardan sıfat veya isim tamlaması olarak kalıplaşmış biçimde olan ve dilimizde yaygın olarak kullanılan örnekler bulunur.

Yazım Kılavuzu'nda Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler başlığı altında 17. maddede şu açıklamaya yer verilir:

"Farsça kurula göre oluşturulan isim ve sıfat tamlamaları ile kalıplaşmış biçimler bitişik yazılır: cürmümeşhut, darıdünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkânıharp, fecrisadık, gayrimenkul, gayrimeşru, hüsnükuruntu, hüsnüniyet, suikast, hamdüsenâ, hercümerç." (Yazım Kılavuzu 2008: 24).

Bu maddede bir belirsizlik göze çarpmaktadır. Tamlama ekleri birleştirildiği vakit ortaya kültürden kopuk, oldukça anlamsız ifadeler çıkmaktadır. Belki *gayrimenkul, gayrimeşru, suikast* gibi tamlamaların kalıplaşmış biçimleri yazılabilir. Toplum bu kelimeleri kullana kullana onlara ayrı bir biçim vermeyi başarmıştır. Fakat bazı tamlamaların yazımında ve söylenişinde toplum henüz ortak bir kanaate varmış değildir. Bu nedenle ilgili başlık altında bazı açıklamalar yapmak gerekir. Örneğin yukarıda geçen *ehlibeyit* kelimesi hem yazılış (harf eksikliği anlam değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Diğer örnekler dikkate alınırsa *ehlibeyt* biçiminde olabilirdi.) hem de yazım (*ehl-i beyt* olmalıydı.) bakımından Kılavuz'da hatalı olarak verilmektedir. Oysa bu tamlama, henüz tamlama özelliğini yitirmemiş olup halkın ortak anlayışı bakımından "*ev halkı*" anlamını korumaktadır. "*Beyit halkı*" şeklinde bir algı ise zaten hiç düşünülmemektedir. *Beyit* kelimesi ile *beyt* kelimesi arasındaki anlam farkı okullarda öğretilmektedir. Bu durumda tamlamanın aslını korumak daha doğru olacaktır. Batıdan alınmış bir kelime olan *fabl* bile (olması gereken *fabıl* iken) hâlen *fabl* olarak Kılavuz'da yer alıyorsa *ehl-i beyt* gibi sıkça kullanılan bir tamlamanın bu şekilde değiştirilmesi önemli bir tezat oluşturmaktadır.

Bütün Farsça tamlamaların bitişik yazılacağını söylemek de tamamen doğru olmayacaktır. Bazı özel söz varlıkları bir başka dilden alındığı

gibi kullanılabilir. Buna en açık örnek Kur'an'ı-Kerim tamlamasıdır. Kılavuz'da bu şekilde yazılmakta olup tamlamadaki hemze işareti bile korunmuştur. Bu nedenle söz konusu uyarıya bir istisna olarak bu özel söz varlığının eklenmesi gerekir.

Yazım Kılavuzu, yazımın kılavuzu, rehberi olarak dilde yaşanan değişimleri dikkate almalı ve zamanla kullanım yaygınlığına bağlı olarak kelime ve kelime gruplarının değişim gösterebileceğini belirtmelidir. Kılavuz'un Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler bölümünün 16. maddesinin uyarı kısmında yer alan ifade, sadece Kılavuz'un ilgili bölümü için değil tamamı için geçerli olan bir genel gerçektir (*UYARI: Eczahane, hastahane, pastahane, postahane sözleri kullanımdaki yaygınlık dolayısıyla eczane, hastane, pastane, postane biçiminde yazılmaktadır.*).

8-Noktalama İşaretleri: Kılavuz'un Noktalama İşaretleri bölümünün Üç Nokta (...) başlığı altında, üç nokta işareti ile ilgili bilgiler verilirken 5. maddede şu açıklama bulunur:

“*Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:*” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 39).

Bu açıklamadan sonra Ömer Seyfettin'den seçilmiş bir alıntı olarak şu örnek yer almaktadır:

— *Koca Ali... Koca Ali, be!..*

Bu örnekte okuyucu daha önce hiç karşılaşmadığı ve Kılavuz'da da yer almayan bir noktalama işaretiyle (!..) karşılaşır.

Hemen devamında 6. maddede de yine Ömer Seyfettin'den yapılmış bir alıntıda bu kez söz konusu işaretten(!..) üç tane bulunur:

— *Yabancı yok!*

— *Kimsin?*

— *Ali...*

— *Hangi Ali?*

— ...

— *Sen misin, Ali usta?*

— *Benim!..*

— *Ne arıyorsun bu vakit buralarda?*

— *Hiç...*

— *Nasıl hiç? Suyu çekicini mi düşürdün yoksa !..*

— *!..*

6. maddenin altında bulunan uyarıda da şu açıklamaya yer verilir:

“UYARI: Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.”

İlerleyen sayfalarda noktalama işaretlerinden ünlem işareti ile ilgili bilgilerin yer aldığı bölümde, üçüncü maddede ise şöyle bir açıklama yer alır:

“3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay araç içinde ünlem işareti kullanılır:

İsteseymiş bir günde bitirirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.” (Yazım Kılavuzu 2008: 41).

Bu açıklamadan sonra yukarıdaki maddeyle ilgisi olmayan bir uyarı ve uyarıyı örneklendirmek üzere Tarık Buğra'dan seçilmiş şu alıntı yer alır:

“UYARI: Ünlemden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir. Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan.” (Yazım Kılavuzu 2008: 41).

Buraya kadar verilenler incelenip değerlendirilirse şu yargıların ortaya çıkması kaçınılmazdır: Kılavuz'un noktalama işaretleri bölümünde bu işaretin (!..) ne olduğuna dair herhangi bir açıklama bulunmamakta olup söz konusu işaret, dilimize ait noktalama işaretleri içerisinde başlı başına bir noktalama işareti olarak belirtilmemiştir. Bu işaretin ilk geçtiği yer olan üç nokta işareti içerisindeki Ömer Seyfettin'e ait olan alıntı cümlelerinden sonra işaretin ne olduğuna dair bir açıklama yapılmamış, Kılavuz'un ilerleyen sayfalarında, Ünlem bölümünde bir uyarı içerisinde ünlemden sonra iki noktanın konulmasının yeterli olacağı belirtilmiştir. Bu durumda söz konusu işaretle ilgili olarak Kılavuz genelinde, doyurucu bir açıklama bulunmamaktadır. Okuyucu, üç nokta işareti içinde yer alan bu işaretin başlı başına bir işaret mi yoksa ünlem ile üç nokta işaretinin karışımından oluşmuş birleşik bir noktalama işareti mi olduğunu anlayamayacaktır. Zaten buna dönük olarak üç nokta işaretinden sonra herhangi bir açıklama da yapılmamıştır. Yeterli olmayan bir açıklama gecikmeli olarak ilerleyen sayfalarda ünlem işareti bölümünde yapılmıştır. İlgili uyarının yanlış yerde bulunması bir yana (Ünlem işareti bölümünde yer alan uyarı, Üç Nokta işareti bölümünde yer almalıydı. Çünkü üç nokta işareti Kılavuz'da ünlem işaretinden önce geldiği gibi ilgili işarete ait Üç Nokta işareti bölümünde iki örnek, Ünlem işareti bölümü içerisinde ise sadece uyarı kısmında bir örnek yer almaktadır.) uyarı, ilgili işareti açıklama noktasında da yetersiz kalmıştır. Türkçede böyle bir noktalama işaretinin olup olmadığı net olarak belirtilmelidir. Bu işaretin, ünlem işaretiyle üç nokta işaretinin birlikte kullanılabileceği cümlelerde başvurulacak bir

noktalama işareti çeşidi mi olduğu belirtilmelidir. Bu doğrultuda maalesef Kılavuz'da herhangi bir açıklama yapılmamış, ilgili işaret sadece Ünlem işareti bölümünde yer alan bir uyarıyla belirtilmeye çalışılmıştır. *Yazım Kılavuzu*'nda bir ünlemden sonra iki nokta işaretinin gelebileceğini öğrenen bir okuyucu (ki bunu, bir başlık olarak değil de bir uyarı içinde öğrenmektedir.) acaba bu işareti nerelerde kullanacaktır? Bu işaretin nerelerde ve nasıl kullanılacağına dair bilgiyi nereden almak gerekir? Bir dilin *Yazım Kılavuzu*'nda bu bilgi yer almıyorsa okuyucu bunu başka nereden öğrenebilir? Ayrıca bu işareti sadece ünlem ve iki nokta şeklinde değil, soru işareti ve iki nokta (?.) şekliyle de kullanmak mümkün müdür? Bu gibi soruların cevabını vermek ve ilgili açıklamaları örneklerle desteklemek gerekir. Ne ünlemlerle ne de üç nokta işaretiyle doğrudan ilgisi bulunan bu işaretin *Yazım Kılavuzu*'nda açıklanması ve örneklendirilmesi gerekir. Ayrıca Türkçede buna benzer başka işaret veya işaretlerin (birden fazla noktalama işaretinin kaynaşmasıyla oluşmuş) bulunmakta veya kullanılmakta olup olmadığı yönüyle okuyuculara açıklama yapılmalıdır.

Kılavuz genelinde örneği görülmeyen ancak günlük yaşamda, yazışmalarda ve sanat eserlerinde sıkça kullanılan bir başka önemli husus da sonu yay ayraç içinde bir açıklama ile biten cümlelerde cümlenin sonuna gelecek noktalama işaretinin yay ayraç bitiminde mi yoksa yay ayraçtan önce mi kullanılacağı meselesidir. Örneğin, "*Bu kitap... isimli yazarın yaşlılık döneminde kaleme aldığı bir eserdir (Yazar, kitabını oldukça hasta olmasına rağmen tamamlayabilmiştir.)*". cümlesinde parantez içindeki açıklama kısmı cümlenin sonuna gelmiş olup cümle değerinde bir anlatım da içerdiği için noktalama işareti almıştır. Parantezin hemen ardından asıl cümlenin noktalama işareti kullanılmıştır. Bu tip bir kullanıma pek çok eserde rastlanmaktadır. Fakat Kılavuz'da buna dair bir açıklama ve örnek yer almamaktadır. Kılavuz'da sadece yay ayraç içerisindeki kısmın cümle değerinde olması hâlinde noktalama işareti alacağına dönük bir açıklama yer alır. Ancak yukarıda verdiğimiz istisnai durumu örneklendirecek ve açıklayacak bir başlık bulunmamaktadır.

Kılavuz'un genelinde yer almasına rağmen hiçbir açıklama bulunmayan bir başka özellik de cümle değerinde olmayan ifadelerin (harf, kelime, birleşik kelime) sonuna noktalama işaretlerinden noktanın getirilmesidir. Örneğin, Kılavuz'un 5'inci sayfasında ünlüler, sınıflandırılarken alt alta şu şekilde verilir:

"Ünlüler şu biçimde sınıflandırılır:

A. Çıkış yeri ve dilin durumuna göre:

1.1. Kalın ünlüler: a, ı, o, u.

2.2. İnce ünlüler: e, i, ö, ü.

B. Dudakların durumuna göre:

- 1.1. *Düz ünlüler: a, e, ı, i.*
- 2.2. *Yuvarlak ünlüler: o, ö, u, ü.*

C. Ağızın açıklığına göre:

- 1.1. *Geniş ünlüler: a, e, o, ö.*
- 2.2. *Dar ünlüler: ı, i, u, ü.” (Yazım Kılavuzu 2008: 5).*

Görüldüğü gibi sadece harfler verilmiş ve sonlarına nokta işareti konulmuştur. Benzer şekilde Kılavuz'da kelimelerden sonra da nokta işareti kullanılmıştır:

“Nispet i'si alan kelimelere Türkçe ekler getirildiğinde düzeltme işareti olduğu gibi kalır: millileştirmek, millîlik, resmîleştirmek, resmîlik.” (Yazım Kılavuzu 2008: 7).

Yukarıda görüldüğü gibi kelime örnekleri sıralanmış ve kelimelerin sonunda nokta işareti kullanılmıştır. Yine benzer şekilde birleşik kelimelerin sonuna da nokta işareti konulmuştur:

“15. Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır: aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, konukevi, orduevi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi.” (Yazım Kılavuzu 2008: 24).

Bunlara benzer şekilde maddelerle verilen açıklamalardan sonra yer alan örnek harf, kelime veya birleşik kelimelerin sonunda nokta işareti yer almaktadır. Oysa bu ifadeler cümle değerinde değildir. Kılavuz'da bu şekilde hemen hemen tüm açıklama ve ifadelerin sonunda nokta yer almaktadır. İster sadece harf veya kelime olsun ister cümle değerinde olsun ayırım yapılmaksızın ve herhangi bir bilgi de verilmeden hepsinin sonuna nokta getirilmiştir. Cümle değerinde olmayan böyle örneklendirmelerin nokta işareti ile bitmesinin mantığı, sözlüklerdeki gibi madde açıklamalarının tümünün nokta ile bitmesi uygulamasının esas alınması olabilir. Fakat Kılavuz'da böyle bir açıklama olmadığı gibi çelişen bir durum bile vardır. Sayfa 44'te denden işareti ile ilgili açıklama şu şekilde verilmiştir:

“Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

- a. *Etken fiil*
- b. *Edilgen "*
- c. *Dönüşlü "*

ç. *İşteş* " (Yazım Kılavuzu 2008: 44).

Kılavuz'dan alınan yukarıdaki bölümde, açıklamanın ardından gelen örneklerden sonra nokta işareti kullanılmamıştır. Böylece Kılavuz'da çelişkili bir durum oluşmuştur. Oysa iki nokta işareti verilirken bu duruma açıklık getirilmesi gerekir. İki nokta işaretine açıklayıcı bir madde daha eklenerek bu durum şu şekilde netleştirilebilir: Madde işaretleri kullanılarak yapılan açıklamalardan sonra örnek vermek için cümlelerin sonunda iki nokta işareti ve örneklerin sonunda ise nokta işareti kullanılır. Böyle bir açıklama yapılması hâlinde Kılavuz genelindeki belirsizlik giderilmiş olacaktır.

Noktalama işaretleri niçin vardır? Kılavuz'a göre:

“Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır.” (Yazım Kılavuzu 2008: 32).

Bu açıklamanın ortaya koyduğu gibi noktalama işaretleri yazılı anlatımda yazılı metnin tam ve doğru olarak okunmasında ve vurguyu yerinde kullanmak için kullanılır. Ayrıca sözlü anlatımda sözü etkili kılmaya yarayan önemli unsurlardır. Sözlü anlatımda özellikle duraklama noktalarını belirlemek bakımından noktalama işaretlerine önemli görevler düşmektedir:

“Ses çıkarmak için soluk almaya ihtiyacımız vardır. Sesimizi belli bir süre uzatabiliriz ama sonunda soluğumuz tükenir, bu yüzden duraklar, yeniden soluk almak zorunda kalırız. Şu hâlde konuşurken, hava ihtiyacını elde etmek için az veya çok duraklamak zorundayız. İşte bu duraklamaların hepsi konuşmada noktalamayı meydana getirir.” (Temizyürek vd. : 2007).

Bu durumda konuşmada noktalamalar durak kabul edildiği gibi duraklar da konuşmanın noktalamaları sayılır. Durakları belirlemede metni okuyan kişi, nerede durak yapacağını noktalama işaretleri sayesinde anlayacaktır.

Kılavuz'da sayfa 36'da bir uyarı yer almaktadır:

“UYARI: Metin içinde zarf-fül ekleriyle oluşturulmuş kelimelerden sonra virgül konmaz.”

Cumaları bahçede buluştukça kıza kendisinin adi bir mektep talebesi olmadığını anlatmaya çalışıyordu.

(Halide Edip Adivar)

Şimdiye dek, ben kendimi bildim bileli kimse Değirmenoluk köyünden kaçıp da başka köyde çobanlık, yanaşmalık etmedi.

(Yaşar Kemal)

Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı.

(Necati Cumalı)

Ancak yemekte bir karara varıp arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu.

(Samim Kocagöz)" (Yazım Kılavuzu 2008: 36).

Uyarıyı örneklendiren alıntı cümlelerin içerisinde zarf fiil eki (-Dİkça, -İp, -DAn, -ArAk) bulunan kelimelerden sonra virgül kullanılmadığı görülmektedir. Bu kural için seçilmiş alıntı cümleler, dikkat edilirse basit ve kısa cümlelerdir. Okuyucunun karşısına her zaman böyle içerisinde zarf fiil bulunan kısa ve basit cümleler çıkmayabilir. Yazarlar oldukça uzun, belki tek bir paragraf oluşturabilecek cümleler kurabilirler. Bu cümleleri kurmalarını sağlayan en önemli bağlantı unsurlarından birisi de zarf fiil ekleridir. Böyle bir durumda içerisinde birden fazla zarf fiil eki bulunan bir cümleyi, sözlü anlatımda, seslendirmede bölmeden tek solukta okumak güç olacaktır. Zarf fiil dışındaki diğer fiilimsi ekleriyle oluşturulmuş cümlelerde virgül işareti kullanılırken zarf fiil ekiyle kurulmuş kelimelerin bulunduğu cümlelerde neden virgül işareti kullanılmamaktadır? Buna dair Kılavuz'da herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Kaldı ki Kılavuz'da yine bir hata yapılarak içerisinde zarf fiil eki ile oluşturulmuş bir kelime bulunan bir alıntı cümlesinde virgül kullanmıştır. Bu çelişkiyi örneklendirecek cümle sayfa 34'te yer almaktadır:

"Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi, koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)" (Yazım Kılavuzu 2008: 34).

Noktalama işaretlerinin görevlerinden biri duraklamaları göstermek ve belirtmekse zarf fiil eklerinden sonra virgül kullanılmayacağı yönündeki bir uyarının ne kadar doğru olduğu tartışılır. Çünkü içerisinde zarf fiil eklerinden sadece biri değil belki birkaçının kullanıldığı uzun cümleler de okuyucunun karşısına çıkabilir. Böyle cümlelerde duraklamayı sağlamak ve doğru seslendirme yapabilmek için zarf fiil eklerinin bulunduğu kelimelerde virgül işaretine ihtiyaç duyulacaktır. Kılavuz'da zarf fiil eklerinin bir bağlaç gibi kullanıldığı görülüyor. Ancak bu kullanımın da arasözlerde bozulduğu dikkati çekmektedir.

Kılavuz'da noktalı virgül işaretinin sadece iki kullanım yerinin olduğu belirtilmektedir:

“Noktalı Virgül (;)

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur: *Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir. Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; İstanbul, Londra, Bakü.*

2. Öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur: *Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum. At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.”* (Yazım Kılavuzu 2008: 37).

Türkçede bu iki kuralın dışında noktalı virgül işaretinin kullanılacağı başka bir yer olamaz mı? 1996 yılında yayımlanan İmla Kılavuzu'nda noktalı virgülün kullanımı ile ilgili şu ifadeler yer alır:

“Kendilerinden evvelki cümle ile ilgi kuran ancak, yalnız, fakat, lakin, çünkü, yoksa, bundan dolayı, binaenaleyh, sonuç olarak, bununla birlikte, öyleyse vb. cümle başı bağlaçlarından önce konur:

Hâlis bir şiir fena okunabilir; lakin sahte bir şiir iyi okunmaz.

(Yahya Kemal Beyatlı)

Bir millet ordusunu kaybedebilir, bağımsızlığını da kaybedebilir; fakat dilini sakladıkça bu millet yaşıyor demektir.

(Nihâl Atsız, Türk Ülküsü)

Sıralı cümleler arasında ancak, fakat, çünkü vb. cümle başı bağlayıcılarından önce yazar araya nokta, virgül, noktalı virgül koymakta serbesttir. Bu husus yazarın üsluptaki tercihi ile ilgilidir.” (Yazım Kılavuzu 2000: 51).

1996'da yayımlanan Kılavuz'dan sonra 2005 yılında düzeltmelerle yayımlanan son *Yazım Kılavuzu*, noktalı virgülün kullanım alanını iki maddeye indirmiş, yukarıda sözü edilen kuralı Kılavuz'dan çıkarmıştır. Bu noktada yapılan değişikliğin ne kadar etkili olduğu tartışılır. Çünkü *yalnız, fakat, çünkü* gibi kendilerinden önce yer alan cümle ile ilgi kuran bağlaçlardan önce hâlâ noktalı virgül işareti kullanılmaktadır. Okullarda, dersanelerde, şu an kullanımdan kaldırılmış bu üçüncü madde öğrencilere eskisi gibi anlatılmakta, sorular bu doğrultuda hazırlanmaktadır. Bu nedenle Kılavuz'un ilgili maddeyi neden kaldırdığına dönük bir açıklama yapması gerekmektedir. Ayrıca Kılavuz'da yer alan bir noktalı virgül

işareti örneği, noktalı virgül işaretinin kullanım yerleri ile ilgili olarak iki maddenin dışında farklı kuralların olabileceğini akla getirmektedir. Kılavuz'da *ne... ne* bağlacının tanıtıldığı bölümde şöyle bir alıntı bulunur:

“Onlar ne arsız ne yılışkan ve yırtık gülmelidirler; ne de somurtmalılardır.

(Refik Hâlit Karay)” (Yazım Kılavuzu 2008: 11- 12).

Yukarıdaki örnek cümlede hem *ne...ne* bağlacı arasına diğer örneklerden farklı olarak noktalama işareti konularak hata yapılmış hem de konulan bu işaret, Kılavuz'da noktalama işaretinin kullanım yerleri olarak belirtilen iki maddeyle de uyuşmamıştır.

9-Alıntı Cümleleri: Kılavuz'da kurallar açıklandıktan sonra veya uyarıları örneklendirmek için genellikle Türk edebiyatından seçilmiş cümleler, dizeler, sözler vb. örnek olarak verilmektedir. Bu alıntılarda mümkün olduğu kadar farklı yazar veya şairlerin, devlet adamlarının, siyasetçilerin sözleri dikkate alınmıştır. Klasik Türk edebiyatından (Muhibbi) Yeni Türk edebiyatına (Ömer Seyfettin) şairlerden (Yahya Kemal Beyatlı) devlet adamlarına (Mustafa Kemal Atatürk) kadar pek çok ismin ifadeleri, cümleleri bulunur. Fakat bunlar içerisinde maalesef tekrar edenler olduğu gibi anlatım bozukluğu bulunan cümlelerin de alıntılı olduğu görülür. Yukarıda noktalama işaretlerini incelerken içinde noktalı virgül işareti bulunan bir örnek alıntı cümlesi ele alınmıştı. Söz konusu alıntı cümlesinde *ne...ne* bağlacı, birinci cümlede arsız ve yılışkan zarflarını, ikinci cümlede ise bir cümleyi bağlamıştır. Kullanılan bu üç *ne* bağlacından ikisi, bir diğerinden ayrı bir görevde kullanılmış ve böylece bir anlatım bozukluğu oluşmuştur:

“Onlar ne arsız ne yılışkan ve yırtık gülmelidirler; ne de somurtmalılardır.

(Refik Hâlit Karay)” (Yazım Kılavuzu 2008: 11- 12).

Bir başka alıntı cümlesinde daha anlatım bozukluğu olduğu görülür. Virgül işaretinin açıklandığı bölümün 13. maddesinin uyarı kısmında Burhan Felek'ten alınan cümlede anlatım bozukluğu bulunmaktadır:

“Ben Atatürk'le üç veya iki defa karşılaştım.

(Burhan Felek)” (Yazım Kılavuzu 2008: 35).

Uyarıyı örneklendiren yukarıdaki cümlede anlatım bozukluğu vardır. Veya bağlacından sonra virgül konulmayacağını belirtmek için Burhan Felek'in bu cümlesinde ısrar etmenin bir anlamı olmayacaktır. Çünkü cümle anlatım yönünden doğru ve nitelikli bir cümle olmayıp (Bir alıntı cümlesi olan bu cümlemin doğru biçimi şu şekilde olacaktır: Ben Atatürk-

'le iki veya üç defa karşılaştım.) *Yazım Kılavuzu*'nun oluşturmak istediği dil hassasiyeti ve zevkine uygun düşmemektedir.

Yazım Kılavuzu'nda her kural ve uyarıdan sonra bir örnek bulunuyor. Büyük Harflerin Kullanıldığı Yerler bölümünün 9'uncu maddesinin uyarı kısmında örnek bir cümle verilmemiştir:

“UYARI: Dünya, güneş, ay kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 17).

Bu uyarıya Türk edebiyatındaki hikâye ve romanlardan ya da şiirlerden seçilmiş uygun bir örnek verilebilirdi.

Kılavuz'da yer alan alıntılarının kaynakları yay ayrıç içerisinde belirtilmektedir. Fakat sayfa 11'de bağlaç olan *ki* açıklanırken verilen alıntılar içerisinde son iki alıntının kaynağı veya yazarı verilmemiştir:

“Ruşen Eşref Üneydin'in "Diyorlar ki" adlı eseri ne güzeldir!

(kaynak verilmemiş)

Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.”

(kaynak verilmemiş) (*Yazım Kılavuzu* 2008: 11).

Yine benzer şekilde bağlaç olan *ne...ne*'nin yazılışının açıklandığı bölümde ilk alıntının kaynağı verilmemiştir:

“Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerde fiil olumlu olmalıdır: Ne Fransa'da ne de Almanya'da aradığını bulabilmişti.”

(kaynak verilmemiş).(*Yazım Kılavuzu* 2008: 11-12).

Kılavuz'da ayrıca *ne...ne* bağlacının devrik cümle yapılarında (özellikle şiirde) olumsuz fiillerle kullanılacağı belirtilmeli ve buna uygun örnekler verilmelidir. Örneğin,

Kalmadı gönlümde ne hüznün ne ıstırap

Cümlesinde devrik kullanımdan ötürü fiil olumsuzdur. Cümleyi “Gönlümde ne hüznün ne ıstırap kaldı.”şekliyle düz cümle olarak kullandığımızda ise fiil olumludur. Yine Yahya Kemal'in artık berceste mısra diyebileceğimiz meşhur

“Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.” dizesi *ne...ne* bağlacıyla oluşturulmasına rağmen devrik bir yapıda olduğu için fiil olumsuzdur.

10-vb. ile vs. nin Birleştirilmesi: *Yazım Kılavuzu*'nda *ve saire* [sair, saire: ...2. Bir şeyden kalan başka şey 3. Geçen, dolaşan 4. Diğer, başka, gayrı (Devellioğlu 1997: 214)] ile *ve benzeri* ifadelerinin kısaltma düzeyinde birleştirildiği görülmektedir. Her iki ifade de vb. kısaltmasıyla

birleştirilmiştir. Noktalama işaretlerinden noktanın açıklandığı bölümün ikinci maddesinde her iki ifadenin şu şekilde birleştirildiği görülür:

“*Bazı kısaltmaların sonuna konur: Alb. (albay), Dr. (doktor), Yrd. Doç. (yardımcı doçent), Prof. (profesör), Cad. (cadde), Sok. (sokak), s. (sayfa), sf. (sıfat), vb. (ve başkası, ve benzeri, ve bunun gibi), Alm. (Almanca), Ar. (Arapça), İng. (İngilizce).*” (*Yazım Kılavuzu* 2008: 32).

Bu açıklamada görüldüğü gibi *vb.* kısaltması hem “ve benzeri” hem de “ve başkası” anlamını karşılamaktadır. Kılavuz’un yazım kurallarının tanıtıldığı, açıklanıp örneklendirildiği yaklaşık 50 sayfalık bölümünde pek çok *vb.* örneği yer alırken *vs.* hiç kullanılmamıştır. *vs.* sadece kısaltmalar bölümünde, bu kısaltmanın anlamını açıklamak üzere verilmiştir (sayfa 73). Bu noktada *vs.* kısaltmasının *vb. ile* birleştiğine, *vs.nin* kullanılacağı her yerde *vb.* kısaltmasının kullanılacağına dair bir uyarı bölümü içinde gerekli açıklama yapılmalıdır.

11-Madde İşaretleri: Bir metinde açıklamaları netleştirmek, ana ve alt başlıkları ortaya koymak, ifadelerin kalıcılığını artırmak ve belirginleştirmek için madde işaretlerinden yararlanır. Bu işaretler bazen rakam bazen de harf olabilir. Harfler ana ve alt başlıklara göre büyük veya küçük, rakamlar ise Avrupa’dan aldığımız rakam sistemiyle (Kökene Hint) veya Romen rakamlarıyla gösterilebilir. Bu noktada Kılavuz’da harflerin veya rakamların madde işareti olarak kullanabileceği belirtilmiştir. Noktalama işaretlerinden noktanın tanıtıldığı, açıklanıp örneklendirildiği bölümde, dördüncü madde şu şekildedir:

“4. *Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:*

I. 1. A. a.
II. 2. B. b.”

(*Yazım Kılavuzu* 2008: 32).

Kılavuz’un noktalama işaretlerinden yay ayraç işaretinin açıklanıp örneklendirildiği bölümünde benzer şekilde şu açıklama yer alır:

“7. *Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur:*

I) 1) A) a)
II) 2) B) b)”

(*Yazım Kılavuzu* 2008: 45).

Kılavuz'da yer alan ayrı ayrı bu açıklamalardan anlaşılıyor ki madde işaretlerinden sonra hem nokta hem de kapama ayracı kullanılabilir. Ulaştığımız yargıya dönük herhangi bir açıklama ise Kılavuz'da bulunmamaktadır. Ayrıca madde işaretinden sonra noktanın mı yoksa kapama ayracının mı getirileceğinin yazan kişinin isteğine bırakılıp bırakılmadığı açıklanmamıştır. Bunun resmî veya özel yazışmalarda herhangi bir ayırımının olup olmadığı da belirtilmelidir.

12-Kısaltmaların Yazımı: Kılavuz'da kısaltmalar için ayrı bir dizin açılmış olup bu dizinde kurum adlarından terimlere, unvanlardan çeşitli sayısal birimlere kadar pek çok ifadenin ve ibarenin kısaltılmış biçimi yer almaktadır. *T.C.* (Türkiye Cumhuriyeti) ve *T.* (Türkçe) kısaltmalarının dışında büyük harflerle yapılmış diğer kısaltmalarda nokta kullanılmamıştır. Karıştırılabilecek kelimelerin kısaltılmasında ise harflerin büyük veya küçük; noktalı veya noktasız yazımları tercih edilmiştir (Sayı: S, sayfa: s. gibi). Resmî, ticari veya özel hayatta kullanılacak pek çok kısaltma örneği yer almıştır. Ne var ki bu bölümde de bir hata yapılmıştır. Aynı anlamı karşılayan başka hiçbir kısaltma örneği olmamasına rağmen *hazretleri* ve *hizmet* kelimeleri için aynı kısaltma öngörülmüştür: "*Hz.: Hazret, Hz.: Hizmet, hizmette*" (*Yazım Kılavuzu* 2008: 61.). Bu iki kullanım arasındaki fark dikkate alınmadan tek bir kısaltma, iki ayrı ifadeyi karşılamıştır. Oysa tıpkı sayı ile sayfanın karışmaması için birinin büyük harfle diğerinin noktalı bir küçük harfle belirtilmesi gibi *hazreti* ile *hizmet* ifadeleri (*Hz.: Hazreti, Hz.: Hizmet, hizmette*) de birbirinden ayrılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk Dil Kurumunun hazırlayıp hem basılı eser (kitap) olarak hem de ağ ortamında yayınladığı *Yazım Kılavuzu*'nun, yazım kuralları ile kısaltmalar bölümünün dikkate alınıp ayrıntılarıyla incelenip değerlendirildiği bu çalışmada, yapılan tarama sonrası ortaya çıkan tespitler, açık ve anlaşılır bir şekilde, Kılavuz'un ilgili bölümlerine atıf yapılarak ortaya konulmuş, çeşitli değerlendirmeler ve Kılavuz'u geliştirmeye dönük görüş, açıklama ve örnekler sunulmuştur. Söz konusu tespit ve değerlendirmeler, bu bölümde sonuç ve öneriler başlığı altında şu şekilde maddeleştirilebilir:

1- Dildeki karmaşayı önleyecek, ortak yazımı şekillendirecek bir rehber, bir kılavuz olan *Yazım Kılavuzu*'nun hatalardan uzak, açık ve net olması gerekir. 7'den 70'e Kılavuz'dan faydalanmak isteyen her kimse, istediğini rahatlıkla alabileceği, belirsizliklerden uzak bilgi, açıklama ve alıntılarla karşılaşmalıdır. İlgili maddeleri örneklendirirken, kuralları ortaya koyarken açıklamaları desteklemek üzere edebi eserlerden alınmış cümlelerde eski imla ve noktalama kuralları yer aldığından özellikle bir

genç okuyucu o örneklerin ilgili maddelerle çeliştiğini düşünecektir. Bu nedenle alıntı cümlelerini güncellemek, tekrar gözden geçirmek, bazılarını değiştirmek gerekir. Bulgular bölümünde de belirtildiği gibi bazıları, günümüz için değerlendirildiğinde anlatım bozukluğu olan niteliksiz örneklerdir. Bu cümlelerin bir an önce ayıklanması, yerlerine Türk edebiyatından seçilmiş nitelikli ve uygun alıntılar eklenmesi, kaynağı verilmiş, unutulmuş alıntı cümlelerinin ise bir an önce kaynaklarının verilmesi gerekir.

2- Türk Dil Kurumu, dilin kurallarını işleyen *Yazım Kılavuzu* aracılığıyla, ister resmî ister özel kurum ve ortamlarda olsun ortak yazışmayı ve yazımı belirlemektedir. Böyle bir durumda, Kurum, Kılavuz'a yansıttığı değişiklikleri ve güncellemeleri kamuoyuyla paylaşmalı, gerekirse doğrudan uyarılarda bulunmalıdır. Örneğin, *numaranın kısaltmasının nu'dan nu'ya dönüştüğü* yönünde kamuoyu bilgilendirilmelidir. *Numara* kelimesinin, ilk hecesinin (nu) kısaltma olarak yansıtıldığı, başta posta teşkilatı olmak üzere, resmî kurumlara duyurulmalı ve resmî yazışmalarda bu değişikliğin esas alınması gerektiği belirtilmelidir. Bir başka örnek vermek gerekirse yazılı ve görsel medyada sıkça telaffuz edilen *hukuk* kelimesinin ünlü harf ile başlayan bir ek aldığına kelimenin sonundaki sert sessizin yumuşamadığı belirtilmeli, bu noktada başta basın olmak üzere kamuoyu aydınlatılmalıdır. Kısaltmalarla ilgili yapılan değişiklikler de (vs. ile vb. nin birleştirilmesi gibi) okuyucunun doğrudan anlayacağı bir şekilde açıklanmalı, değişiklikler de somut bir şekilde Kılavuz'a yansıtılmalıdır.

Bunlara benzer olarak günlük hayatta, resmî yazışmalarda ve yazılı ve görsel medyada yer bulan kelimelerin yanlış kullanılanları tespit edilmeli, bunların nasıl doğru şekilde kullanılacağına dair açıklamalar yapılmalıdır.

3- *Yazım Kılavuzu*, sadece yazımla ilgili kuralların ortaya konulduğu ve örneklendirildiği bir kitap olmaktan çıkarılıp ilgili kuralların mantıklı açıklamalarının da verildiği bir yapıya kavuşturulabilir. Çünkü başta çocuk ve genç okuyucular olmak üzere, dil zevki ve hassasiyeti taşıyan veya merak içindeki kimseler, bu kuralların niçin var olduklarını öğrenmek isteyebilirler. Böyle bir durumda bazı kurallara açıklık getirmek gerekecektir. Kılavuz'da genel olarak birçok yerde kuralların açıklanmaya çalışıldığı görülür. Fakat pek çok yerde ise kurallar açıklanmadan verilmektedir. Bu durumda Kılavuz'dan faydalanmak isteyen kimse, kafasına takılan soruların cevabını alamadan bazı şeyleri öğrenmiş olacaktır. Her ne kadar "İmla gelenektir." denilse de bazı kurallara açıklık getirilebilir. Örneğin, Kılavuz'dan faydalanmak isteyen bir kişi, kurum ve kuruluş adlarına gelen eklerin ayrılmamasının mantığının ne olduğunu değil, doğrudan bu kuralı ezbere bir şekilde öğrenecek, kendisine niçin bu ekle-

rin ayrılmadığının sorulması hâlinde, Kılavuz'da öyle yazıldığını belirten bir açıklama yapacaktır. Benzer şekilde bazı dil bilgisi yapıları hakkında da kısa bilgiler verilebilir. Yazım Kılavuz'u bir dil bilgisi kitabı değilse de bazı yazımların nasıl oluştuğunu belirtmek, tarihî süreçte dilde yaşanan değişimleri yansıtmak bakımından dil bilgisi ve dil bilime de kısaca değinebilir.

4- Türk Dil Kurumu, *Yazım Kılavuzu*'nu her an geliştirip güncellemeli, eksik ve hataları ayıklamalı, değişimleri Kılavuz'a yansıtılabilmelidir. Harf, kelime ve kelime grubu düzeyinde meydana gelen değişimler, açık ve net bir şekilde Kılavuz'da yer almalıdır. Türk Dil Kurumu, sadece kendi *Yazım Kılavuzu*'nu güncellemek ve geliştirmekle de kalmamalı; üniversitelerin, enstitülerin, dergilerin, yayınevlerinin, çeşitli kurum ve kuruluşların kitap, tez, makale ve rapor yazım kılavuzlarına da müdahale edebilmelidir. Üniversitelerin veya elektronik dergilerin birbirlerinden bağımsız tez ve makale yazım kılavuzları geliştirmeleri yerine bir araya gelerek ortak bir kılavuzda karar kılmaları bakımından Türk Dil Kurumu, *Yazım Kılavuzu* aracılığı ile rehberlik edebilir. Örneğin tez, makale ve bildirilerde maddeleme yapıldığında bölümler sırasıyla 1, 2, 3, 4 şeklinde numaralanırken alt bölümler ve onların da altındakiler için

- 1.1.,
- 1.1.1.,
- 1.2.,
- 1.2. 1,
- 1.2.2.,
- 2.1.,
- 2.1.1.,

2.1.2 gibi, numaralar birden çok haneli şekilde verilmektedir. Bu maddeleme sistemiyle ilgili olarak Türk Dil Kurumunun Kılavuz'da açıklama yapması veya yönerge veya talimat yayınlayarak görüş belirtmesi gerekir. Nasıl ki *Yazım Kılavuzu*'nda bibliyografik künye yazımı veriliyorsa benzer şekilde tez veya makalelerdeki bu maddeleme esasına dönük de bilgi verilebilir.

Yukarıdakine benzer şekilde tez yazım kılavuzlarında yer alan, hazırlanan çalışmanın asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında dikkate alınması belirtilen Romen rakamlarının kullanımı (i, ii, iii, iv) *Yazım Kılavuzu*'nda belirtilen kullanımdan oldukça farklılık göstermekte olup (Kılavuz'da Romen rakamları büyük harflerle verilmektedir.) hâlen tezler bu şekilde oluşturulmaktadır. Türk Dil Kurumu kendi

Yazım Kılavuzu'nun dışında, tez yazım kılavuzlarına da müdahale edebilmeli, bunlarla ilgili uluslar arası standartları da dikkate alarak görüş belirtmelidir.

5- Harflerin kodları belirtilirken her bir harf için bir yerleşim yeri adının tercih edildiği belirtilmelidir. Ancak bu noktada Türk Dil Kurumu'nun hangi harf için, hangi yerleşim yeri kodunun tercih edildiği noktasında nasıl bir mantık güdüldüğünü açıklaması gerekir.

6- *Yazım Kılavuzu*'nun Noktalama İşaretleri bölümü yeniden gözden geçirilmeli, bulgular bölümünde de ortaya konulduğu gibi, iki nokta, noktalı virgöl, virgöl ve ismi olmayan; fakat Kılavuz'da yer bulan noktalama işareti (!..) ile ilgili hata, eksiklik ve belirsizlikler giderilmelidir.

7- *Yazım Kılavuzu*'nda konuşma dilinin yazı dilini belirlediğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece bulgular bölümünde de belirtildiği gibi "*kullanımdaki yaygınlık dolayısıyla*" ifadesine yer verilmektedir. Oysa yazı dili her zaman için konuşma dilini geriden takip etmiştir. Bu nedenle konuşma dilinde yaşanan gelişmeler ve değişimler, halkın ortak kanaat geliştirdiği kullanımlar, dilin kurallarını, mantığını ve yapısını bozmamak suretiyle yazı diline yansıtılmalıdır. Bunun yanında Kurumun, inisiyatif kullanarak yazı dili üzerindeki yaptığı değişiklikleri de (bulgulara bahsedildiği üzere internet kelimesinin yazımı gibi) uygun bir şekilde açıklaması, yapılan değişikliğin nedenlerini dile getirmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- DEVELLİOĞLU, F. (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 14. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- SARI, M. (2004), "Türkçede Ses ve Anlam İlişkisinin Farklı Bir Yönü" içinde, *V. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı (2577-2584)*, TDK Yayınları, Ankara.
- TEMİZYÜREK vd. (2007), *Konuşma Eğitimi*, Öncü Basımevi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2005), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu, *Tarihçe*, <http://www.tdk.org.tr>, (ET 13.12.2010).
- Türk Dili Kurumu (2008), *Yazım Kılavuzu*, 25. Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- Türk Dili Kurumu (1996), *Yazım Kılavuzu*, 17. Baskı, TDK Yayınları, Ankara.
- YASTI, M. Direkci, B. (2010), "*Yazım Kılavuzu*'nda Tespit Edilen Tutarsızlıklar Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme", *Turkish Studies*, Volume 5/1, s. 1420-1436.